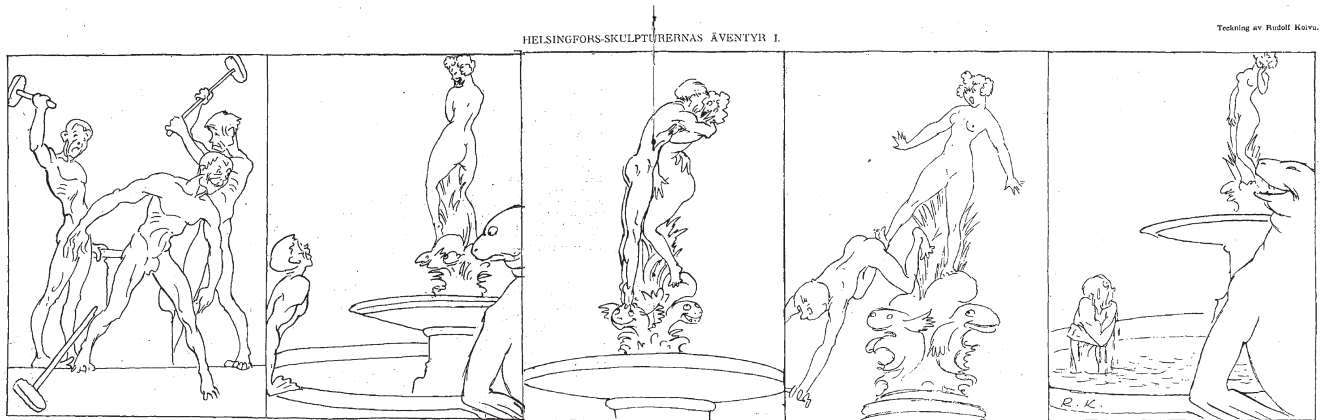

KLASSIKKO

SMEDEN KALLES VISIT HOS HAVIS AMANDA.

Felix Nylundin Kolme seppää ja Ville Vallgrenin Havis Amanda, jota seppä Kalle pyrki lähentelemään. Rudolf Koivun sarjakuva Helsingfors skulpturernas äventyr I. Smeden Kalles visit hos Havis Amanda. Garm, 1933 (n:o 5).

Marja Salonen

Rudolf Koivu (1890-1946) oli tottunut sarjakuvalliseen ilmaisuun jo ensimmäisissä kuvituksissaan. Varsinaisia sarjakuvia hän piirsi silloin tällöin. Säännöllisesti ilmestyneitä sarjoja Koivu teki vuodesta 1937 lähtien Suomen Säästöpankkien Liiton julkaiseman Säästäjä-lehden takakanteen elämänsä loppuun saakka. Kuvien alla kulki Raul Roineen teksti.

Koivu oli perustamassa Suomen Piirtäjäliittoa 1933 kuuluu yhdistyksen hallitukseen aina vuoteen 1941 asti. Hän oli mukana myös suojatullikomiteassa, jonka tehtävänä oli kotimaisten piirtäjien kilpailukyvyyn parantaminen: ulkomailta kun ostettiin sarjakuvia pahvimatriiseina kilohintaan. Valtioneuvosto hylkäsi kuitenkin (7.5.1936) Suomen Piirtäjäliiton, Suomen Taiteilijaseuran ja Suomen Graafillisten taiteilijain anomuksen pahvimatriisien tullien korotuksesta.

Suomalainen patsasriita

Helsingissä järjestettiin Zacharias Topeliuksen muistomerkkilpailu 1929-1930. Kilpailun voitti Gunnar Finnen työ Taru ja Totuus (Saga och Sanning, 1929-1932). Sen pystyssä seisovat, eri suuntiin katsovat, kapealanteiset naishahmot eivät esitä eläviä naisia vaan kuvaavat Topeliuksen tuotannon eri puolia. Totuuden kämmenellä on liekki ja Tarulla kruunupäinen lintu. Kirjailijan pään profiilikuva on

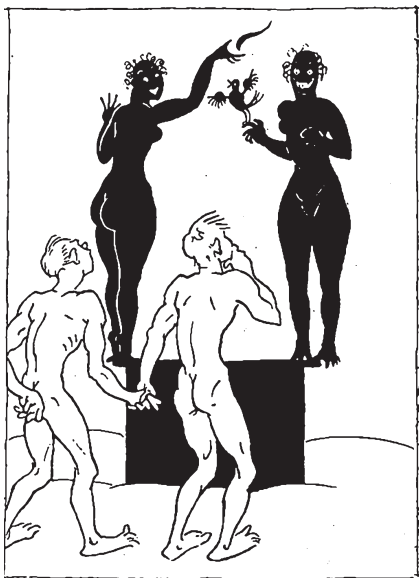
hakattu veistoksen jalustaan. Symboliikka ei kuitenkaan miellyttänyt osaa yleisöstä. Alkoi vapaaehtoinen varainkeruu toisen veistoksen, Ville Vallgrenin jo vuonna 1909 valmistuneen työn, Topelius lasten ympäröimänä, pronssivalukassaan. Se enätettiin paljastaakin ennen Finnen työtä Koulupuistikkoon, hyvin lähelle Tarun ja Totuuden sijoituspaikkaa, Esplanadin puistoa. Vallgrenin työstä tuli tuolloin ns. virallinen kirjailijaveistos, koska sen paljastustilaisuudessa oli läsnä tasavallan presidentti.

Ystäviensä kertoman mukaan Koivu piti Gunnar Finnen työstä, ja hän piirsi heti vuonna 1932 Garm-pilalehden numeron 21 nimisivulle Topelius-muistomerkkin huikkeen monumentaalisen. Veistos on melkein siluettimaisesti kuvattu vain muutamia plastiseen muotoon viittaavia viivoja käyttäen. Figuurien tasapaino on lähinnä päkiöiden varassa. Tämä elävälle olenolle pysyvänä olotilana outo asento soi pilapiirtäjälle helpon tarttumapinnan. Koivu kuvasi tytöt varpaillaan jalustan reunoja hamuamassa. Veistos on kooltaan ja kuvaustavaltaan eri maailmasta kuin sen ympärille viivapiirustuksena kuvatut ihmiset. Opas kertoo, mitä muistomerkillä lopulta on kirjailijan kanssa tekemistä. Juoksevasta ihmismassasta muodostuu kranssi, joka korostaa veistosta ja suo sille katsojien osalta vastahakoista kunniaa.

Sarjakuvan paljaat veistokset

Rudolf Koivu sai luultavasti Garm-ti-lauksena tehtäväkseen patsaskiistan perusteellisemmän pohdinnan. Helsingissä oli käyty kuuma taisto jo vuonna 1908, jolloin Ville Vallgrenin suihkukaivo Havis Amanda paljastettiin Kauppatorilla. Merenneito oli erikoinen lisä Helsingin veistosten maailmaan, sillä sitä edeltäneet työt esittivät vaateetettuja suurmiehiä. Kuvanveistäjän malli oli ollut pariisilainen nainen, jonka taustalla aavisteltiin prostituution kauhuja. Naisasialiike, joka oli kehittelemässä reformipukua naisen ruumiin vapauttamiseksi, oli järkyttynyt kun korsetista riisuttu neitonen tuotiin paljaana julkiselle torille. Koivu liitti Havis Amanda -kohun Topelius-tyttöjen aiheuttamaan kiehuntaan ja yhdisti nämä veistokset Felix Nylundin Kolmen sepän patsaalla, joka oli kohonnut Helsingin ydinkeskustaan ilman meteliä 1932. Lihaksikkaat uroot olivat työn sankareita. Koivun kannanotto ilmestyi lehden kevään 1933 numeroissa (5 ja 9) kaksiosaisena sarjakuvana: Helsingfors-skulpturernas äventyr I, Smeden Kalles visit hos Havis Amanda ja Helsingfors-skulpturernas äventyr II, Topeliusflickornas misslyckade frieri.

Viisiruutuiset sarjakuvat on sijoitettu poikki lehden aukeaman vain viivan erottaessa kuvia toisistaan. Viimeiseen kuvaan Koivu merkitsi R.K.-signeerauksensa. Hän ei käyttänyt varjostusta lainkaan vaan luotti ääri viivojen avulla tehtyihin luonne- ja tilannekuviin. Näkökulmien sekä kuvakentän ja katsojan välisen suh-

Felix Nylundin Kolmen sepän kaksi veikkoa Gunnar Finnen Zacharias Topelius -monumentin tyttöjä katsastamassa. Toinen ruutu Rudolf Koivun piirtämästä filmillisestä sarjakuvasta Helsingfors skulpturernas äventyr II. Topeliusflickornas misslyckade frieri. Garm, 1933 (n:o 9).

Taru ja Totuus (Saga och Sanning), Gunnar Finnen Zacharias Topelius -monumenttikilpailun voittanut ehdotus, 1929-1932. Pronssia ja graniittia. Esplanadipuisto, Helsinki. Kuva: Kuvataiteen keskusarkisto.

teen vaihtelu tekee sarjasta filminauhaa. Vain sepät pääsevät irti jalustaltaan naisten pysyessä paikallaan mutta ei kuitenkaan paikoillaan. Veistokset ovat suhteessa toisiinsa samankokoisia, koska ainuttakaan todella elävää olentoa ei kuvissa ole näkyvillä.

Ensimmäinen sarja alkaa Kolmen sepän patsaalta, jossa seppä Kalle on irtautumassa kuviosta. Nämä miehet eivät ole antiikin sankareita vaan pula-ajan poikia Nälkämaalta. Heistä kuvastuu raskas työ, puute ja mielen tylsyyt. Kallella on silti kevättä rinnassa ja hän rientää Havis Amandan luo. Neidon kierteinen asento tuo esiin monia tunnesävyjä. Sepän äkillisessä syyleilyssä nainen muuttuu permanentatuksi Suomi-neidoksi, jonka potkussa on voimaa. Suihkukaivon osina merileijonat ja kalat toimivat yleisönä ja reagoivat siinä ominaisuudessa tapahtumiin.

Toisessa sarjassa seppiä ja Topelius-tyttöjen jalustat ovat mustia. Rotuopeilta ei tuona aikana päässyt pakoon ja niinpä tytöt ovatkin tummaihoisia. Koivu liioitelti eroja ja korosti ajan ennakkoluuloja. Naiset ovat kiharapäitä toisin kuin Finnen veistoksessa, jossa hahmojen päälaki on aivan sileä ja kiharat alkavat vasta korvan ja niskan seutuvilla. Jalustalla seisominen ei ole arvo sinänsä ja tila on ahdas näille amatzoneille. Heitä viehättää miesten saapuminen – ovathan he auliita naisia. Ilmeistä näkyy myös kannibaalinen ilo, aivan kuin villin Afrikan padoissa jo kiehuu vesi valkoisia matkaajia odotellen. Rajusta painiottelusta selvinneet miehet juoksevat pakoon henkensä edestä toisen kirotessa puhenuhassa: Hyi hitto!

Josephine Bakerin eksotiikka

Topelius-tyttöjen ihonväri Koivun sarjakuvassa juontaa juurensa ehkä nimisivukuvasta. Vaikka kaikki kolme veistosta ovat pronssia, vain nämä naiset ovat mustaihoisia. He seisovat parina kuin kaksosisarret. Kaksostutkimus oli suosittua Saksassa, jossa kansallissosialistit pääsivät valtaan vuonna 1933. Rotuopit olivat perusta ihmisen arvottamiselle. Maassa aikanaan kovin ihailusta Josephine Bakerista tuli uuden hallinnon valtaannousun jälkeen dekadenttina pidetty kielletty henkilö. Suomessa Kaarlo Hildén julkaisi kirjansa Maapallon ihmisrodut (1933). Kirjan kuvissa valkoihoiset ihmiset on yleensä kuvattu vaateetettuina. Jos he ovat alastomia, heidän kasvonsa on peitetty. Tunnistamisen estämisellä ei ollut väliä tummempien ihmisten kuvissa.

Koivun oli helppo asettaa tummapintainen Baker (1906-1975) kuvansa keskiöön, sillä tämä oli valokuvien ja lehtijuorujen kautta tullut hänelle tutuksi. Kasvot, tanssityyli, jopa jokunen esiintymisasu oli esitelty suomalaisillekin lukijoille. Bakerin jälkiä seurasi mm. Tulenkantajat-lehti ja Olavi Paavolainen kirjoitti kirjassaan Nykyaikaa etsimässä (1929) mustasta vaarasta, kauniista Bakerista rakastajineen sekä naisen aseman ja tanssin muutoksista.

Josephinen elämään tanssi oli kuulunut lapsuudesta lähtien. Yhdysvalloissa vallitsi tanssikuume. Naiset riensivät tanssialeihin ammattitanssijoiden tanssittaviksi. Suuri määrä uusia tansseja syntyi ja naisen jalka paljastui tangossa. Isadora

Painiottelu Topelius-jalustalla. Kaksi viimeistä ruutua Rudolf Koivun sarjakuvasta Helsingfors skulpturernas äventyr II.

Duncan, joka vieraili Suomessakin 1908 ja johon Koivu viittasi pilailleen kirjeessään opintotoverilleen Eino Härköselle, aiheutti sensaation tanssiensa paljain jaloin. Baker tuli Eurooppaan charlestonin lipunkantajana. Siinä tanssissa tarvittiin hameessa tilaa jaloille. Paljastaminen muuttui vähin erin alastomuuskulttuuriksi, joka oli lähinnä saksalainen ilmiö. Alastoman ruumiin näkemisen ei ollut määrä tuoda mieleen ystävällisiä ajatuksia, vaan tavoitteena oli terveys ja kauneus kummallekin sukupuolelle. Wilhelm Pragerin mykkäelokuvan, Tie voimaan ja kauneuteen (1925), Suomen ensi-illan aikaan pariisilaiset ällistelivät Josephine Bakeria, jolla oli esiintyessään vain muutama sulka yllään. Elokuva ylistettiin mm. Filmiaitan sivuilla (1925, n:o 14). Maassamme etsittiin lehtien välityksellä peruskaunista suomalaista naista. Muotiin

tulleissa kauneuskilpailuissa siirryttiin pian koko vartalon arviointiin.

Josephine Baker lähti kiertueille revyy-ohjelmien hänen osaltaan vuosittain päättyttyä Pariisissa. Vuoden 1933 joulukuussa hänen matkansa ulottui Turkuun ja Helsinkiin saakka. Kaduilla oli mielenosoittajia, mutta katsomossa oli liian vähän väkeä. Liput olivat kalliit ja Suomessa pula-aika. Tulenkantajat (18.12.1933) kehui Bakerin ulkonäköä kuvia kauniimmaksi, mutta ilmeisesti illasta jäi puuttumaan juuri se synty, jota oli odotettu. Nimimerkki H. K:n kirjoituksen mukaan "loistohetaira" paljastuikin luonnonlapsiksi. Josephine Bakerin, seksuaalisesti vapaan naisen, epämääräiseltä maineelta piiloon jäivät kulissien takana toimineet "suopeat" käytännöt, joihin Baker joko taipui tai sitten

ei, sillä olihan hän kuitenkin tähti. Hän oli suomalaisille hämmästelystä aihe, viihdetaitteen ensimmäinen maassamme vierailut tumma nainen, joka koettiin vieraana ja suomalaisesta naisesta poikkeavana. Rudolf Koivu oli sarjakuvassaan tuonut esiin ne tuntemukset, mitkä paljastuivat Bakerin vierailulla muutama kuukausi sarjakuvan ilmestymisen jälkeen. Ennakokuluulot saivat katsojat näkemään korean pinnan mutta eivät ihmistä sinänsä.

Lähteet:

Bertel Grönholmin ja Beda Janssonin tiedonanto 20.1.1976.

Rudolf Koivun kirje Eino Härköselle Helsingforsiltä 6.8.1908.

Suomen Piirtäjäläiiton (nykyisin Grafia ry) arkistomateriaali (1930-luku). Grafia ry:n paperit, Kansallisarkisto, Helsinki.

Ahtola-Moorhouse, Leena 1990. Kuvanveisto 1900–1950. Ars Suomen taide. 5. Päätoimittaja Salme Sarajas-Korte. [Espoo]: Weilin+Göös.

Lahtinen, Rauno 2004. Sonja Henie ja Josephine Baker: maailmantähdet Turussa. Moderni Turku 1920- ja 1930-luvuilla. Toim. Maija Mäkikallio & Ulrika Grägg. Turku: k&h, Turun yliopisto.

Lindgren, Liisa 1998. Cherchez la femme! Helsingin kaupungin taidemuseon näyttelyluettelo: Alastomat ja naamioidut: naisen kuva suomalaisessa taiteessa. Toim. Arja Hentinen, Erja Pusa. Helsingin kaupungin taidemuseon julkaisuja n:o 58. [Helsinki]: Helsingin kaupungin taidemuseo.

Wood, Ean (2000) 2002. Musta hurmio. Josephine Bakerin tarina. Suom. Ilkka Äärelä. Helsinki: Art House Oy.

Rudolf Koivun kansikuva Garm n:o 21/1932. Josephine Baker esiintymässä Helsingissä jazz-yhtyeen kera joulukuussa 1933. Valokuva Pietinen.